

Łojko, Majka

Przedsiębiorczość agroturystyczna mieszkańców wsi szansą aktywizacji i rozwoju obszarów wiejskich

Zeszyty Naukowe Ostroleckiego Towarzystwa Naukowego 25, 463-473

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ AGROTURYSTYCZNA MIESZKAŃCÓW WSI SZANSĄ AKTYWIZACJI I ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

AGROTOURISM ENTREPRENEURSHIP OF VILLAGE INHABITANTS AS A CHANCE OF ACTIVATION AND DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Dynamicznie rozwijający się na całym świecie sektor turystyki wiejskiej w połączeniu z rozszerzeniem Unii Europejskiej stwarza dla Polski nowe perspektywy i niesie nowe wyzwania. Szacuje się, że w krajach zachodnich od 40% do 60% rolników uzyskuje ponad połowę całkowitych dochodów ze źródeł pozarolniczych, wśród których znaczącą rolę odgrywa agroturystyka.

Rozwój agroturystyki na terenach wiejskich w Polsce ma istotny społeczny aspekt. Wieś polska, na której rolnictwo skupia około 25% zasobów pracy, a jego udział w wytwarzaniu produktu krajowego brutto nie przekracza 6%, jest praktycznie monozawodowa. Olbrzymia większość jej mieszkańców żyje wyłącznie z rolnictwa. Tendencja odchodzenia mieszkańców wsi od pracy na roli została przerwana na początku lat dziewięćdziesiątych.

W pierwszym okresie transformacji ustrojowej rolnictwo zostało poddane mechanizmom gospodarki rynkowej. Od wielu lat sytuacja dochodowa rodzin wiejskich w Polsce, masowe bezrobocie wśród ludności zamieszkującej tereny wiejskie i byłych PGR-ów, zmusza do poszukiwania dodatkowych źródeł dochodów. Takim źródłem jest agroturystyka, która dla przeludnionej dziś i bezrobotnej wsi stanowi pierwszą realną szansę na stworzenie nowego rynku pracy i źródła dochodów jej mieszkańców oraz podniesienie ogólnego poziomu życia.

Uwarunkowania i kierunki zmian wiejskiego rynku pracy

W różnych pracach na temat bezrobocia w Polsce zajmujący się tą problematyką prezentują przeciwstawne tezy i opinie na temat sytuacji bezrobotnych na wsi. Jedni

* dr, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

uważają, że ludność wiejska jest w znacznie gorszej sytuacji niż miejska¹, inni są przeciwnego zdania². Argumentem na rzecz pierwszej tezy jest gorszy dostęp do zatrudnienia niż w mieście, słabszy przepływ informacji itp. Ponadto zarejestrowani na wsi bezrobotni to tylko część grupy rzeczywiście bezrobotnych, gdyż nieuwzględnione jest w ten sposób bezrobocie agrarne (ukryte). Teza o lepszej sytuacji wsi uzasadniana jest mniejszą stopą bezrobocia na wsi oraz możliwością zatrudnienia w gospodarstwie tych członków rodziny, którzy nie mają pracy poza nim; wreszcie łatwiejszą sytuacją psychologiczną bezrobotnych na wsi.

Uwaga polityków oraz instytucji i organizacji zajmujących się bezrobociem koncentruje się przede wszystkim na bezrobotnych mieszkańcach miast. Wydaje się, że wynika to co najmniej z dwóch przyczyn:

1) skoncentrowane w miastach bezrobocie stanowi istotne zagrożenie społeczne (możliwość wystąpienia niepokojów, konfliktów, przejawów patologii itp.), ekonomiczne (spadek aktywności gospodarczej) i polityczne;

2) rozwiązywanie problemów bezrobocia w miastach jest łatwiejsze pod względem organizacyjnym, a działania aktywizujące zawodowo bezrobotnych bardziej efektywne, na rynku pracy bowiem obserwuje się następującą prawidłowość: im większy ośrodek, tym niższy poziom bezrobocia.

Z tych samych powodów, jednakże w odwrotnej interpretacji, zainteresowanie problemami bezrobocia wiejskiego jest mniejsze. Tymczasem udział osób bezrobotnych zamieszkałych na wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych w kraju systematycznie rośnie.

Zdaniem L. Frąckiewicza bezrobocie na wsi „kształtuje się powyżej odpowiednich danych dotyczących kraju – istnieje bowiem nadreprezentatywność zarejestrowanych bezrobotnych w stosunku do ogółu ludności wiejskiej³. Jak wynika z danych GUS za luty 2011 r., wśród ogółu bezrobotnych mieszkających na wsi stanowią oni obecnie 44%⁴.

Udział bezrobotnych pochodzących ze wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych jest zdecydowanie wyższy niż udział ludności wiejskiej w ogólnej liczbie mieszkańców. Świadczy to o większym niż w mieście natężeniu zjawiska bezrobocia na wsi. W efekcie stopa bezrobocia na wsi jest wyższa niż w mieście. Podstawowe przyczyny utrzymywania się wysokiego poziomu bezrobocia na obszarach wiejskich to:

– mała aktywność gospodarcza obszarów wiejskich, wynikająca z samej istoty wsi, co wyraża się w rozproszeniu sieci osiedleńczej, a w efekcie w małej gęstości zaludnienia. Oznacza to małą skalę popytu (trzeba jeszcze uwzględnić niski poziom docho-

¹ I. Frenkel, *Aktywność zawodowa i bezrobocie ludności wiejskiej w Polsce*, Departament Pracy i Dochodów Ludności, GUS, Warszawa, kwiecień 1993; M. Kowerski, *Zmiany na wiejskim rynku pracy (na przykładzie woj. zamojskiego)*, w: R. Borowicz, K. Łapińska-Tyszka (red.) *Syndrom bezrobocia*, IRWiR PAN, Warszawa 1993; A. Kwieciński, *Transformacja rolnictwa a podaż pracy*, w: *Rynek pracy w trakcie transformacji systemowej w Polsce*, Wydział Ekonomii UW, Warszawa 1992, s. 43.

² M. Szyłko-Skoczny, *Spoleczne skutki bezrobocia w wymiarze lokalnym*, Fundacja im. E. Eberta w Polsce 1992, s. 34.

³ L. Frąckiewicz, *Polityka społeczna wobec wiejskiej biedy*, w: W. Warzywoda-Kruszyńska, E. Kośmicki, H. Januszek (red.), *Bieda na wsi na tle globalnych przemian społeczno-gospodarczych w Polsce*, Akademia Rolnicza w Poznaniu, Poznań 2001, s. 54.

⁴ Dane pochodzą z Głównego Urzędu Statystycznego, stan na 28.02.2011.

dów ludności wiejskiej), a w konsekwencji małą atrakcyjność wsi jako miejsca lokowania kapitału i tworzenia miejsc pracy;

– niski poziom zagospodarowania infrastrukturalnego wsi, zwłaszcza trudności komunikacyjne, co zniechęca do inwestowania na wsi oraz utrudnia mieszkańcom wsi zatrudnienie poza miejscem zamieszkania;

– ogólnie gorszy poziom przygotowania zawodowego ludności wiejskiej, niższe kompetencje językowe, społeczne i cywilizacyjne, co zmniejsza konkurencyjność na rynku pracy.

Wśród ludności wiejskiej możemy wyodrębnić dwie zbiorowości, wyraźnie różniące się sytuacją na rynku pracy. Pierwsza to osoby związane z gospodarstwami rolnymi. Wysoki wskaźnik zatrudnienia i niski poziom stopy bezrobocia rejestrowany w tej zbiorowości sugerują dość korzystną pozycję na rynku pracy ludności wiejskiej związanej z gospodarstwami rolnymi. Jest to niepełna i myląca informacja, ocena tego segmentu rynku pracy nie może bowiem ograniczać się jedynie do kwestii poziomu zatrudnienia oraz ryzyka przejścia w stan bezrobocia jawnego. Należy również uwzględnić to, że parametry ilościowe, uzyskiwane na podstawie badań statystycznych, nie zawierają pełnych informacji o faktycznych nadwyżkach zasobów pracy w stosunku do rzeczywistych potrzeb gospodarstw wiejskich. Między innymi ukryte bezrobocie w rolnictwie spowodowało, że praca w tej dziedzinie gospodarki nie spełniała oczekiwań osób tam zaangażowanych. Szacuje się, że liczba osób zbędnych w rolnictwie indywidualnym, chociaż formalnie zaliczonych do pracujących, waha się od 700 tys. do 900 tys. Sytuacja zaś na rynku pracy sprawia, że nikt nie byłby i są szanse uzyskania miejsca pracy poza rolnictwem.

Drugą zbiorowością wchodzącą w skład ludności wiejskiej jest ludność niezwiązana z gospodarstwami rolnymi (bezrolna). Tworzą ją, między innymi, byli pracownicy państwowych gospodarstw rolnych. Sytuacja tej zbiorowości na rynku pracy odzwierciedlana jest wysokością wskaźnika zatrudnienia i stopy bezrobocia, którą należy ocenić jako zdecydowanie złą.

Z powyższej analizy wynika, że na wiejskim rynku pracy mamy do czynienia z dwoma rodzajami braku równowagi, determinującymi w znacznej mierze położenie ekonomiczne ludności wiejskiej: ukrytym bezrobociem wśród osób związanych z gospodarstwami rolnymi oraz jawnym bezrobociem osób z tymi gospodarstwami niezwiązanych⁵.

Rola rolnictwa jako źródła zatrudnienia i utrzymania ludności zmienia się w Polsce wraz z rozwojem pozostałych działów gospodarki. W porównaniu z krajami wysoko rozwiniętymi zatrudnienie rolnicze w Polsce jest bardzo wysokie. W krajach zachodniej Europy nie przekracza 10% ogółu zatrudnionych. Spadek liczby ludności zatrudnionej w rolnictwie jest wynikiem nie tylko rozwoju innych działów gospodarki i urbanizacji, znajdującego wyraz w przemieszczaniu się ludności, ale także struktury zawodowej ludności wiejskiej.

Ograniczenie możliwości zatrudnienia na wsi wiąże się głównie z kurczeniem się sfery rolnictwa uspołecznionego oraz ze zmniejszaniem zatrudnienia nierolniczego na wsi (dotyczy to pracowników likwidowanych struktur organizacji handlowych, organi-

⁵ E. Kryńska, *Aktywizacja działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich*, Ekspertyzy IPiSS, Warszawa 1999, s. 8.

zacji społecznych, politycznych, a także prywatyzowanych zakładów, które zmniejszają zatrudnienie, oraz jednostek gospodarczych zawieszających swą działalność ze względu na trudności finansowe).

Na wsi polskiej mamy do czynienia z nadmiarem siły roboczej w rolnictwie i brakiem miejsc pracy dla ludności nierolniczej.

Można wyróżnić trzy rodzaje bezrobocia wiejskiego:

- 1) wiążące się ze zwolnieniami z pracy w mieście,
- 2) wiążące się z kurczeniem dotychczasowych możliwości zatrudnienia na wsi,
- 3) wiążące się z zahamowaniem możliwości migracji do miasta wstępującego młodego pokolenia.

Dziś najbardziej dokuczliwe są dwa pierwsze rodzaje bezrobocia wiejskiego. Wszystko wskazuje na to, że obszary wiejskie stają się swoistego rodzaju „gąbką” wchłaniającą niepracującą, a przez to nieużyteczne szerokie kręgi społeczeństwa⁶.

Nadmierne zatrudnienie w indywidualnych gospodarstwach rolnych łagodzi napięcia na rynku pracy, stwarza pewną osłonę socjalną, ale zjawisko to opóźnia konieczną restrukturyzację rolnictwa i powiększa przestrzenne dysproporcje w rozwoju ekonomicznym i materialnych warunkach życia. Bezrobotni mieszkańcy wsi mają małe szanse na znalezienie zatrudnienia na lokalnych rynkach pracy. Funkcje nierentownych państwowych i spółdzielczych zakładów pracy przejęły zakłady prywatne, jednakże nie odtworzyły one wszystkich miejsc pracy. Jak wynika z badań IERiGŻ, w latach 1992–1996 średnio na jedną wieś traciło pracę 13 osób zatrudnionych na terenach wiejskich, natomiast w wyniku powstawania nowych zakładów pracy zatrudnianych było tylko 5 osób. Indywidualne gospodarstwa rolne nie stwarzają dużego zapotrzebowania na siłę roboczą. Według badań IERiGŻ w 1995 r. tylko 20,9% gospodarstw rolnych doraźnie najmowało pracowników. Na jedno takie gospodarstwo przypadało średnio rocznie 28 dniówek roboczych, w tym 20,2 dniówki stanowiła praca mężczyzn. Reasumując, nie ma na wsi popytu na pracę w sferze pozarolniczej, a trudna sytuacja mieszkaniowa w mieście nie sprzyja mobilności siły roboczej.

Agroturystyka rozpatrywana na tle dokonujących się zmian w Polsce po 1989 r. stanowi istotny – a nawet jeden z najważniejszych elementów aktywizacji zawodowej ludności związanej z rolnictwem. Podjęcie działalności gospodarczej w tym zakresie stwarza możliwości pracy dla wszystkich członków rodzin użytkowników gospodarstw rolnych, a także innych osób zamieszkałych na terenach wiejskich. Szczególne zainteresowanie tym rodzajem działalności wykazują mieszkańcy tych wsi, które cechuje jest niski poziom rozwoju gospodarczego i w których występuje duże bezrobocie.

Rozwój agroturystyki w Polsce

Pojęcie agroturystyki pojawiło się w naszym kraju stosunkowo niedawno, a w polskiej literaturze naukowej spotykane jest stosunkowo rzadko. Do końca lat osiemdziesiątych turystyka w Polsce postrzegana była jedynie przez pryzmat swoich funkcji socjalnych. Jej aspekty ekonomiczne nie były praktycznie uwzględniane w realizowanych koncepcjach i kierunkach rozwoju kraju. Zmiany społeczno-gospodarcze i ustro-

⁶ J. Wilkin, *Przekształcenia państwowych gospodarstw rolnych – procesy racjonalizacji i marginalizacji*, w: B. Fedyszak-Radziejowska (red.), *Wielkoobszarowe gospodarstwa rolne, ich załogi i nowi gospodarze*, PAN IRWiR, Warszawa 1997, s. 53–61.

jowe, które nastąpiły na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, umożliwiły szybki rozwój turystyki jako branży gospodarczej.

Agroturystyka wchodzi w zakres szerszej definiowanej turystyki wiejskiej, czyli formy rekreacji odbywającej się na obszarach wsi, obejmującej wiele rodzajów aktywności związanej z turystyką pobytową, krajoznawczą, aktywną, kulturową itp. Turystyka na terenach wiejskich leśnych obejmuje wszelką turystykę zorganizowaną na wsi, natomiast agroturystyka jest formą spędzania wolnego czasu związaną z pobytem w gospodarstwie wiejskim. Agroturystykę określa się jako formę wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, opartą na bazie noclegowej i aktywnościach rekreacyjnych związanych z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym⁷.

Należy przyjąć, że agroturystyka to „organizowanie przez rodzinę rolniczą na wsi wypoczynku lub krótkiego pobytu turystycznego we własnym gospodarstwie rolnym, przy czym pobyt ten związany jest z wiejskimi atrakcjami, które turystom oferować może dany region i znajdujące się tam gospodarstwa rolne”⁸.

Agroturystyka może być rozpatrywana w szerszym i węższym ujęciu:

– w szerokim ujęciu (*sensu largo*) obejmuje wyjazdy, przebywanie i wypoczywanie poza miastem, na terenach wiejskich, leśnych czy rolniczych, w różnych formach pobytu,

– w węższym ujęciu (*sensu stricto*) polega na okresowych wyjazdach ludności miejskiej na wieś w celach wypoczynkowych, poznawczych, zdrowotnych bądź rodzinnych oraz na zamieszkaniu w domach rolników na zasadach odpłatnego korzystania z pomieszczeń noclegowych, gotowego wyżywienia lub nabywania produktów do jego przygotowania, a także z innych dostępnych produktów, usług i urządzeń wiejskich gospodarstw domowych; stosunkowo dużo działań i usług turystycznych realizuje się na zasadach tzw. systemu gospodarczego, polegającego na tym, że podstawowe usługi i działania turystyczne są wykonywane siłami własnymi gospodarstw rolnych – wynika to m.in. stąd, że agroturystyka jest działalnością uboczną, uzupełniającą dochody gospodarstw rolnych w stosunku do działalności podstawowej, jaką jest rolnictwo i produkcja rolna⁹.

Jednym z czynników utrudniających powstawanie i rozwój usług agroturystycznych w Polsce są pewne postawy oraz zachowania, a także nawyki gospodarowania autarkicznego, ukształtowane w gospodarce centralnie kierowanej, w której praktycznie rolnicy nie musieli wychodzić poza bramę własnego gospodarstwa¹⁰.

Czynnikiem bezwzględnie przemawiającym za potrzebą rozwoju działalności agroturystycznej jest sytuacja dochodowa ludności związanej z rolnictwem i wysokie bezrobocie na obszarach wiejskich. Agroturystyka może stać się szczególnie istotnym źródłem dochodów dla ludności związanej z małymi gospodarstwami rolnymi o małej skali produkcji rolniczej i niskim poziomie jej towarowości.

⁷ M. Drzewiecki, *Agroturystyka*, Instytut Wydawniczy „Świadectwo”, Bydgoszcz 1995, s. 10.

⁸ W. Gotkiewicz, Z. Brodziński, W. Szalkiewicz, *Dodatkowe i alternatywne źródła dochodów na obszarach wiejskich*, Wydawnictwo Centrum Rozwoju Obszarów Wiejskich UWM, Olsztyn 2000, s. 141.

⁹ A. Płocica, *Wybrane zagadnienia z zagospodarowania turystycznego*, Centrum Kształcenia Ustawicznego, Toruń 1996, s. 129.

¹⁰ E. Niedzielski, *Przedsiębiorczość gospodarza i bezrobocie na obszarach wiejskich*, UWM, Olsztyn 2000, s. 57.

Rozwój agroturystyki stwarza możliwość rozwiązania wielu trudnych problemów społecznych i gospodarczych. Powstawanie nowych miejsc pracy na wsi i nowych źródeł dochodów, ograniczanie bezrobocia, umożliwia przejście z pracy w rolnictwie do innych zajęć, a tym samym początkuje pożądane zmiany struktury agrarnej.

Prowadzone w wielu krajach badania pokazują, że wzrastająca aktywność gospodarstw w zakresie turystyki jest konsekwencją poszukiwania dodatkowych źródeł dochodu w wielu dziedzinach stanowiących otoczenie rolnictwa. Przyczyną jest spadek opłacalności produkcji rolniczej.

Elementy wspomagające rozwój agroturystyki

Działalność agroturystyczna jest zdeterminowana zróżnicowanymi warunkami. Należą do nich przede wszystkim:

- kapitał rzeczowy – maszyny i urządzenia rolnicze, budynki, które mogą być zaadaptowane na przyjęcie turystów;
- kapitał finansowy – gotówka i oszczędności;
- siła robocza – w postaci rodziny, jej liczebność, wiek, wykształcenie, wiedza, kwalifikacje i uzdolnienia;
- ziemia – jej powierzchnia, wartość bonitacyjna, tereny, które mogą być wykorzystane turystycznie, takie jak pole biwakowe, stawy, boiska);
- inne zasoby gospodarstwa – zwierzęta gospodarskie, środki transportu, sprzęt turystyczny;
- walory środowiska przyrodniczego – łąki, lasy, woda, klimat;
- walory środowiska kulturowego – zabytki, folklor, zwyczaje, imprezy kulturalne;
- walory środowiska społecznego – mieszkańcy okolicy, ich zachowanie wobec turystów, gościnność, uprzejmość.

Polska posiada korzystne warunki przyrodniczo-krajobrazowe umożliwiające rozwój agroturystyki. Znajdują się tutaj niemal wszystkie formy terenu preferowane przez turystów, tzn. góry, morze, pojezierza, przyrzecza. Te wszystkie elementy powodują, że Polska jest krajem atrakcyjnym dla turystów, gdyż samo środowisko naturalne i ukształtowanie sprzyjają rozwojowi agroturystyki. Dane Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska podają, że prawie połowa obszaru Polski to tereny względnie czyste lub tylko nieznacznie skażone.

Gospodarstwa rolne przyjmujące gości, zwłaszcza pod względem prowadzonej działalności agroturystycznej, charakteryzują się tym, że spełniają określone funkcje. Z jednej strony agroturystyka stwarza warunki do względnie pełnej samodzielności i samowystarczalności rodziny, a drugiej strony wieloma działaniami i ich efektami służy szerszemu otoczeniu społecznemu, dostarczając nadwyżek żywnościowych, surowców dla zaspokojenia potrzeb ludności. Służy turystom (dając możliwość spędzenia czasu wolnego), a także lokalnym społecznościom (przynosząc jej korzyści ekonomiczne w postaci łagodzenia bezrobocia i podwyższania dochodów).

Agroturystyka, oprócz dobrze przygotowanej bazy noclegowo-pobytowej, w ogromnej mierze opiera się na atrakcyjnym środowisku przyrodniczym. Zachowanie i ochrona walorów przyrodniczych jest zatem wyraźnym priorytetem. Najczęściej najcenniejsze przyrodniczo obszary i obiekty są jednocześnie najbardziej atrakcyjne turystycznie.

Harmonijny rozwój agroturystyki oznacza pełną integrację zasad ochrony środowiska przyrodniczego z potrzebami turystów oraz lokalnych społeczności.

W turystyce zrównoważonej duże znaczenie ma dostosowanie form działalności turystycznej do uwarunkowań przyrodniczych i społecznych. Zrównoważony rozwój turystyki zintegrowany jest z wielofunkcyjnym rozwojem obszarów wiejskich, ponieważ potrzeby ludzi zamieszkujących dany obszar nie mogą być zaspokojone w oderwaniu od otaczającego środowiska, zarówno przyrodniczego, kulturowego, jak i społecznego. Żadnemu z tych trzech środowisk nie można zaszkodzić. Promować należy model rozwoju, który nie narusza charakteru i uroku wiejskiego krajobrazu.

Zrównoważony rozwój wyraża się m.in. w:

- racjonalnym wykorzystaniu dostępnych zasobów, w pierwszej kolejności odtwarzalnych;
- zintegrowanym wykorzystaniu potencjału przez rozwiązywanie różnych problemów łącznie;
- stosowaniu rozwiązań respektujących ograniczenia wynikające z możliwości ekosystemów;
- kontynuacji pozytywnych tradycji, szacunku do dziedzictwa;
- współpracy między władzami, podmiotami gospodarczymi i społecznymi;
- kooperacji gospodarczej¹¹.

Charakterystykę podstawowych procesów wielofunkcyjności rozwoju obszarów wiejskich można więc ująć następująco:

Stymulowanie tworzenia miejsc pracy na wsi niezwiązanych bezpośrednio z pracą w rolnictwie poprzez wspieranie rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości, szczególnie w dziedzinie agroturystyki.

Wspieranie lokalnych inicjatyw gospodarczych i społecznych.

Agroturystyka zakłada turystyczne zagospodarowanie istniejących już zasobów wsi, a więc:

1) gospodarstwa rolne – dającego nie tylko możliwość zakwaterowania i żywienia turysty, ale też szansę doświadczenia chłopskiego stylu życia, poznania pracy na wsi, podstaw hodowli zwierząt i roślin, sposobów spędzania czasu wolnego, kultury ludowej;

2) wsi – jako wspólnoty terytorialnej umożliwiającej obserwację i uczestnictwo w życiu wsi jako całości, w kulturze wiejskiej, udział w obrzędach ludowych, korzystanie z sieci handlowo-usługowej, infrastruktury sportowo-rekreacyjnej, instytucji kulturalno-oświatowych;

3) gospodarzy – jako głównego podmiotu życia wiejskiego; tu pojawia się szansa zapoznania się z filozofią i sposobem myślenia mieszkańców wsi, a także z historią regionu;

4) środowiska przyrodniczo-kulturowego – dostęp do czystego powietrza, wody, flory i fauny, możliwość korzystania z niezdeprawowanej przestrzeni architektoniczno-

¹¹ W. Matysiak, W. Guzowski, *Agroturystyka i produkcja zdrowej żywności jako ważny czynnik zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich powiatu szydlowieckiego*, w: L. Pasieczny (red.), *Lokalne inicjatywy ograniczania bezrobocia – z doświadczeń województwa mazowieckiego*, Fundacja „Współpraca – Nauka – Kultura”, Warszawa 2002, s. 116.

krajobrazowej itp., a także możliwości o charakterze sportowym i użytkowym (np. pomoc przy żniwach czy innych pracach gospodarskich)¹².

Aspekty prawne prowadzenia działalności agroturystycznej

Przepisy prawa określają obowiązki i uprawnienia zarówno osób świadczących usługi agroturystycznej, jak i osób z tych usług korzystających. Podstawowe zadania w zakresie turystyki i rekreacji ciąży również na organach administracji państwowej, na gminie jako gospodarzu danego terenu oraz na innych osobach mających obowiązek utrzymać urządzenia turystyczne w należytym stanie.

W myśl ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. (DzU Nr 41, poz. 324 z późniejszymi zmianami) oraz ustawy o usługach turystycznych z dnia 29 sierpnia 1997 r. (DzU Nr 133, poz. 884) agroturystyka jest formą działalności gospodarczej i podlega ww. ustawom. Podejmowanie działalności agroturystycznej reguluje ustawa z 23 grudnia 1998 roku o działalności gospodarczej (DzU Nr 41, poz. 324 z późniejszymi zmianami).

Prawne aspekty działalności agroturystycznej i turystyki wiejskiej dotyczą następujących podstawowych zagadnień:

- 1) obowiązku zgłoszenia do ewidencji nowego rodzaju działalności gospodarczej (turystycznej) w świetle przepisów o działalności gospodarczej;
- 2) obowiązku rozliczania podatku dochodowego od osób fizycznych z tytułu osiąganych dochodów z turystyki;
- 3) zmiany sposobu obliczania i płacenia podatku od nieruchomości, związanego ze zmianą przeznaczenia pomieszczeń i gruntów na cele turystyczne;
- 4) obowiązku w zakresie ubezpieczenia społecznego związanego z podejmowaniem działalności gospodarczej na własny rachunek (KRUS, ZUS) oraz zatrudnieniem innych osób;
- 5) obowiązku zgłoszenia usług do systemu statystycznego REGON;
- 6) innych obowiązków administracyjnych wynikających z ustaw szczegółowych, a przede wszystkim:
 - obowiązku przestrzegania warunków sanitarno-higienicznych w przypadku wynajmowania pokoi, wydawania posiłków,
 - obowiązku przeciwpożarowego, jeżeli zakwaterowanie obejmuje większą liczbę osób,
 - obowiązków budowlanych, związanych ze zmianą sposobu użytkowania budynków,
 - obowiązków dotyczących ochrony środowiska, związanych z organizowaniem pól biwakowych, kempingowych poza obszarem zabudowanym,
 - obowiązku meldunkowego wczasowiczów¹³.

Gospodarstwo agroturystyczne, tak jak każde inne przedsiębiorstwo, posiada status prawny, ekonomiczny, charakterystyczną formę zatrudnienia pracowników, planowania swojej działalności oraz jej promocji.

¹² Ibidem, s. 119.

¹³ M. Dębniwska, *Rozwój agroturystyki i jej wpływ na przeobrażenia w rolnictwie i na wsi*, UWM, Olsztyn 2000, s. 23.

Ekonomiczne aspekty działalności agroturystycznej dotyczą przede wszystkim podatków dochodowych płaconych tytułem prowadzenia tej działalności, oferty kredytowej dla rolnictwa, kosztów usług agroturystycznych, polityki cenowej, efektów ekonomicznych, działalności inwestycyjnej w agroturystyce i źródeł jej finansowania.

Dla osób podejmujących działalność turystyczną na wsi istotne znaczenie mogą mieć także przepisy wynikające z prawa cywilnego odnoszące się do umów zawieranych z turystami oraz umów zawieranych z biurami podróży (pośrednikami) w zakresie przyjmowania gości.

Dla rolnika zajmującego się działalnością agroturystyczną lub też planującego nią się zająć ważne są przepisy dotyczące możliwości kredytowania tej działalności. Zaznaczyć jednak należy, że nie wszystkie przepisy prawne dotyczą każdej osoby, która zamierza świadczyć bądź też już świadczy usługi turystyczne. Rolnik powinien najpierw ocenić swoje warunki ekonomiczne, lokalowe, zanim zdecyduje i wybierze zakres działalności turystycznej, jaki będzie dla niego najkorzystniejszy.

Działalność gospodarza podlega obowiązkowi zgłoszenia do ewidencji działalności gospodarczej w gminie. Nie wymaga jednak zgłoszenia do ewidencji działalność gospodarza prowadzona przez osobę fizyczną osobiście, jeśli uzyskany dzięki niej zarobek stanowi dodatkowe źródło dochodu tej osoby, w zakresie:

- wytwarzania przedmiotów użytku osobistego, domowego, gospodarczego, rękodzieła ludowego i artystycznego;

- naprawy i konserwacji przedmiotów użytku osobistego, domowego i gospodarczego oraz mieszkań, a także innych usług z użyciem materiałów i narzędzi własnych i powierzonych, z wyjątkiem zarobkowego przewozu osób;

- czynności handlowych polegających na sprzedaży przetworzonych produktów rolnych, leśnych, ogrodniczych, sadowniczych, hodowlanych, w tym mięsa z uboju gospodarczego, runa leśnego, owoców leśnych, posiłków domowych;

- wynajmu turystom pokoi lub miejsc pod ustawienie namiotów w obrębie gospodarstwa, sprzedaży posiłków i świadczonych usług z tym związanych¹⁴.

Nowelizacja ustawy o działalności gospodarczej stworzyła nowy, dogodny stan prawny dla rolników podejmujących działalność agroturystyczną. Świadczenie usług w tym zakresie nie powinno być uważane za pozarolniczą działalność gospodarczą dodatkowo opodatkowaną.

Działalność polegająca na świadczeniu usług hotelarskich (krótkoterwałe, ogólnodostępne wynajmowanie pokoi, miejsc w pokojach, mieszkań, miejsc na ustawianie namiotów, przyczep, a więc usług agroturystycznych) wymaga jednak od 1998 r. zgłoszenia do nowej, osobnej ewidencji obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie. Ewidencję taką, podobnie jak ewidencję gospodarczą, prowadzi gmina, a wpisanie do niej obiektu nie wyłącza ubocznego charakteru działalności zarobkowej i nie nakłada innych obowiązków w zakresie podatków i ubezpieczeń społecznych¹⁵.

Zakończenie

Dynamicznie rozwijający się na całym świecie sektor turystyki wiejskiej w połączeniu z rozszerzeniem Unii Europejskiej stwarza dla Polski nowe perspektywy i niesie

¹⁴ J. Sikora, *Organizacja ruchu turystycznego na wsi*, WSiP, Warszawa 1999, s. 69.

¹⁵ *Ibidem*, s. 82.

nowe wyzwania w tym kierunku. Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej w maju 2004 r. postawiło przed polskim rolnictwem wiele nowych wyzwań, ale również wskazało liczne nowe możliwości rozwoju.

Wieloletnie doświadczenia wielu krajów europejskich (Austria, Niemcy, Irlandia) wskazują na pozytywne rezultaty stosowania alternatywnych strategii w rolnictwie, m.in. agroturystyki jako antidotum na konieczność likwidowania małych gospodarstw rolnych oraz wsi w jej tradycyjnym rozumieniu.

Nasilające się zainteresowanie agroturystyką znajduje odzwierciedlenie w nowych wymiarach postrzegania tego zagadnienia. Coraz częściej na plan pierwszy wysuwają się jej funkcje społeczno-ekonomiczne i społeczno-kulturowe, które z jednej strony łączą się z kreowaniem nowych miejsc pracy, a z drugiej impulsami na rzecz ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w regionach będących przedmiotem zainteresowania turystów.

Współcześnie pojmowaną agroturystykę charakteryzuje różnorodność jej funkcji wewnętrznych (na rzecz danego środowiska i osób przyjmujących turystów), łączonych z podnoszeniem poziomu życia mieszkańców wsi.

Prowadzenie własnej działalności przynosi mieszkańcom wsi wiele pozytywnych zmian, przede wszystkim wzrost dochodów. Jest to tym bardziej ważne w dzisiejszych czasach, gdy mamy do czynienia ze spadkiem dochodów z produkcji rolniczej oraz ogólnym ubożeniem wsi. Zwiększenie dochodów wiąże się także z polepszeniem standardu oraz jakości życia ludności wiejskiej. Tak więc nie bez powodu w rozwoju agroturystyki upatruje się szansę na rewitalizację obszarów wiejskich, wyznaczając jej rolę jednego z instrumentów odbudowy ich żywotności kulturowej i ekonomicznej.

BIBLIOGRAFIA

- Dębniewska M. 2000.** *Rozwój agroturystyki i jej wpływ na przeobrażenia w rolnictwie i na wsi*, UWM, Olsztyn.
- Drzewiecki M. 1995.** *Agroturystyka*, Instytut Wydawniczy „Świadectwo”, Bydgoszcz.
- Frąckiewicz L. 2001.** *Polityka społeczna wobec wiejskiej biedy*, w: W. Warzywoda-Kruszyńska, E. Kośmicki, H. Januszek (red.), *Bieda na wsi na tle przemian społeczno-gospodarczych w Polsce*, Poznań.
- Frenkel I. 1993.** *Aktywność zawodowa i bezrobocie ludności wiejskiej w Polsce*, Departament Pracy i Dochodów Ludności, GUS, Warszawa.
- Gotkiewicz W., Brodziński Z., Szalkiewicz W. 2000.** *Dodatkowe i alternatywne źródła dochodów na obszarach wiejskich*, Wydawnictwo Centrum Rozwoju Obszarów Wiejskich UWM, Olsztyn.
- Kowarski M. 1993.** *Zmiany na wiejskim rynku pracy (na przykładzie woj. zamojskiego)*, Departament Pracy i Dochodów Ludności, GUS, Warszawa.
- Kryńska E. 1999.** *Aktywizacja działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich*, Ekspertyzy IPiSS, Warszawa.
- Kwieciński A. (red.). 1992.** *Transformacja rolnictwa a podaż pracy*, w: *Rynek pracy w trakcie transformacji systemowej w Polsce*, Wydział Ekonomii UW, Warszawa.
- Matysiak W., Guzowski W. 2002.** *Agroturystyka i produkcja zdrowej żywności jako ważny czynnik zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich powiaty szydlowieckiego* w: L. Pasieczny (red.), *Lokalne inicjatywy ograniczania bezrobocia – z do-*

świadczeń województwa mazowieckiego, Fundacja „Współpraca – Nauka – Kultura”, Warszawa.

Niedzielski E. 2000. *Przedsiębiorczość gospodarcza i bezrobocie na obszarach wiejskich*, UWM, Olsztyn.

Płocica A. 1996. *Wybrane zagadnienia z zagospodarowania turystycznego*, Centrum Kształcenia Ustawicznego, Toruń.

Sikora J. 1999. *Organizacja ruchu turystycznego na wsi*, WsiP, Warszawa.

Szylko-Skoczny M. 1992. *Společne skutki bezrobocia w wymiarze lokalnym*, Fundacja im. E. Eberta w Polsce, Warszawa.

Wilkin J. 1997. *Przekształcenia państwowych gospodarstw rolnych – procesy racjonalizacji i marginalizacji*, w: B. Fedyszak-Radziejowska, *Wielkoobszarowe gospodarstwa rolne, ich załogi i nowi gospodarze*, PAN IRWiR, Warszawa.

STRESZCZENIE

Współcześnie agroturystyka stanowi dziedzinę interdyscyplinarną, obejmuje wiele sfer życia społecznego i gospodarczego. Agroturystyka to jeden z ważniejszych czynników restrukturyzacji polskiej wsi i rolnictwa, umożliwiający wielofunkcyjny i zrównoważony rozwój terenów wiejskich, przy zachowaniu walorów środowiska naturalnego i społecznego oraz dostosowaniu do uwarunkowań przestrzennych¹⁶.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie tematyki związanej z działalnością agroturystyczną na tle przemian wiejskiego rynku pracy, a w szczególności z jej powstaniem, rozwojem oraz znaczeniem gospodarczym w aspekcie dokonujących się zmian systemowych w Polsce.

SŁOWA KLUCZOWE: agroturystyka, przedsiębiorczość, działalność gospodarcza, turystyka wiejska

SUMMARY

Today, tourism is an interdisciplinary field covering many spheres of social and economic life. Agrotourism is one of the most important factors of the restructuring of Polish agriculture and rural areas, enabling multifunctional and sustainable rural development, while maintaining environmental values and social determinants of adaptation to spatial conditions.

The purpose of this article is to present issues related to the activities of agrotourism against the background of rural labor market, especially to its creation, development and economic importance in terms of systemic changes taking place in Poland.

KEYWORDS: agrotourism, enterprise, economic activity, country tourism

¹⁶ *Wykorzystanie funduszy strukturalnych do wspierania przedsięwzięć turystycznych w świetle prac nad Narodowym Planem Rozwoju*, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Turystyki, Warszawa 2006, s.2.